

21.1.2021

Eduskunnan sivistysvaliokunta

SiV@eduskunta.fi

Sivistysvaliokunnan kirjallinen lausuntopyyntö 18.12.2020, dnro VNS 6/2020

**TAITEEN EDISTÄMISKESKUKSEN LAUSUNTO VALTIONEUVOSTON SELONTEOSTA
EDUSKUNNALLE - SUOMEN KESTÄVÄN KASVUN OHJELMA**

Taiteen edistämiskeskus haluaa kiittää selontekoa kulttuurialan kriisiytymisen tunnistamisesta ja pitää selonteon yleisiä linjauksia ja tavoitteita kannatettavina. Virasto ehdottaa, että sivistysvaliokunta tekisi ohjelmaan toimialaansa kuuluvan muutosehdotuksen, jolla 1) taide- ja kulttuurialan tukemisen vähimmäistaso osana Suomen kestävä kasvun ohjelmaa varmistettaisiin 2) tehtäisiin taide- ja kulttuurialan rakenteiden kokonaisuudistus ja 3) turvattaisiin alan elpyminen vuodesta 2022 eteenpäin.

Tarkemmat perustelut

Taide- ja kulttuuriala on tunnetusti yksi koronakriisin pahiten kärsineistä toimialoista. Alan toiminta on vaakalaudalla myös rahapelitoiminnan tuottojen vähenemisen takia. Suomen kestävä kasvun ohjelmaluonnos ei silti riittävästi huomioi alan elpymistarvetta eikä potentiaalia tulevaisuuden kasvualana eikä sen hyviä ja kestäviä yhteiskunnallisia vaikutuksia.

Euroopan Parlamentti on yhteisessä päätöslauselmaesityksessään (2020/2708) kehottanut jäsenvaltioita kohdistamaan kulttuuri- ja luoville aloille vähintään 2 prosenttia elpymis- ja palautumistukivälineen elvytysvaroista¹. Suomen tulisi linjata tästä vähimmäistasosta ennen ohjelman lopullisen version jättämistä EU:lle.

Taide- ja kulttuurialan tukemisen tulisi tapahtua ohjelmassa esitettyjä keinoja (luovien alojen yritystuet) vahvemmin ja kokonaisvaltaisemmin. Selonteossa kulttuurialaa sivutaan osana kansainvälisen kilpailukyvyyn turvaamista. Alan elpymisen ja uudistumisen nähdään myötävaikuttavan työllisyyden kasvuun ja alueiden vetovoimaisuuteen. Selonteko viittaa lisäksi erityisesti luovien alojen osuuteen talouden uudistumisessa ja ehdottaa toimialoja tuettavaksi osana investointi- ja uudistuskokonaisuuksia. Edellä mainitusta arvioista huolimatta alan tukeminen näkyy ohjelman toimenpidetasolla heikosti tai ei ollenkaan.

Huomionarvoista on sekin, että vaikka luova talous mainitaan Suomen kansainvälisen kilpailukyvyyn painopisteen kärkenä, painottuvat tarkennetut toimenpiteet selonteossa lähinnä matkailupalveluiden kehittämiseen. Taide ja kulttuuri muodostaa kuitenkin

¹ Suomen arvioidusta elpymis- ja palautumistukivälineen enimmäissaannosta tämä tarkoittaisi n.50-60 miljoonaa euroa.

avainalan matkalla kestäväan kehitykseen². Taiteen ja kulttuurin keinoin voidaan tukea kuluttajakäyttäytymisen välttämätöntä muutosta tavaroista palveluiden suuntaan sekä osallistua monialaiseen, uutta ja luovaa ajattelua vaativaan innovointityöskentelyyn ja ongelmanratkaisuun. Ala tarvitsee itsekin kestävämmän perustan, jossa nykyinen voimakkaasti pirstoutunut rahoituskenttä ja itsensä monin eri tavoin työllistävien tekijöiden heikompi asema suhteessa palkansaajiin vaatii korjaustoimenpiteitä.

Suomen kestäväan kasvun ohjelmalla edistetään pitkällä aikavälillä välttämätöntä sekä elinkeinoelämän rakenteiden että julkisten palveluiden uudistumista. Tästä näkökulmasta toimenpiteet puuttuvat kulttuurin osalta, vaikka alan rakenteet kaipaavat juuri uudistamista.

Taide- ja kulttuurialan rakenteet nojaavat yhä pitkälti 1960- ja 70-luvuilla luotuun perustaan eikä toimintaympäristön muutosta ole riittävästi huomioitu: Taide- ja kulttuuri ovat paitsi osa julkista palvelua niin entistä merkittävämmässä määrin elinkeino, joka soluttautuu monelle muullekin sektorille. Alan ammattilaiset ovat korkeakoulutettuja. Taiteilijoiden ja alan yksinyrittäjien työmarkkina-asema on ongelmallinen ja sosiaaliturva edelleen puutteellinen. Valtion taiteilija-apurahajärjestelmä polveutuu 1970-luvulta ja ylimääräisten taiteilijaeläkkeiden tarve perustuu alan työllistävien rakenteiden ja työmarkkina-aseman heikkouksiin. Valtion tukirakenne on pirstoutunut, vos-järjestelmä on jähmeä eikä mittaa toimijoiden tuloksellisuutta. Yhteisöjen valtionavustukset ovat pieniä ja pääosin yksivuotisia ja johtavat ”kertakäyttöisiin” projekteihin. Edellä mainitut seikat myös keskittävät vapaan kentän työt ainoalle riittävän suurelle talousalueelle eli pääkaupunkiseudulle. Uudistustarpeet ovat laajat: alan rakenteiden puutteet mahdollistavat epäasiallista käyttäytymistä, esitykset eivät kierrä, alan yrittäjät eivät saa helposti yritystukea jne.

Taiken tavoitteet kestäväan infrastruktuurin ja digitalisaation vahvistamisen painopistealueelle

Taiteen ja kulttuurin rakenteita ja palveluita tulisikin merkittävästi uudistaa kestäväan kehityksen näkökulmasta. Taiteen edistämiskeskus ehdottaa, että taide- ja kulttuuriala otetaan huomioon osana *Kestäväan infrastruktuurin ja digitalisaation vahvistamisen* painopistealuetta. Taiteen edistämiskeskus ehdottaa, että ohjelmassa linjattaisiin tavoite vahvistaa taiteen ja kulttuurin elinkeinorakenteita, uudistaa alan julkisen palvelun rakenteita kestäviksi sekä kehittää alan toimijoiden sosiaaliturvaa kokonaisvaltaisella pitkäjänteisen suunnitelmalla.

Tarkemmat tavoitteet voisivat sisältää mm. seuraavia pitkäjänteisen tavoitteita:

1. luoda ”kansallinen taideyhteisöjen portfolio” (valtionosuusjärjestelmän korvaava rahoitusmalli, jolla tuettaisiin diversiteetiltään laajempaa taideyhteisöjen kokonaisuutta, kaikki taiteen alat huomioon ottaen. Rahoitus mahdollistaisi eri toimintamalleja mm. yritysten osallistumisen ja mittaisi toimijoiden tuloksellisuutta)
2. edistää taiteilijoiden työllisyyttä ja sosiaaliturvaa (apurahoista ansiotuloon-taiteilijapalkkakokeilu ja -mallin kehittäminen, kaikkien apurahansaajien aseman selvitys, yleinen sotu-uudistus)
3. mahdollistaa kulttuuriyrittäjyys uuteen nousuun (esim. digitalisaation mahdollisuudet, alan yrittäjyysshautomot, Creative Business Finland-instrumenttien kehittäminen)

² Aiheesta lisää mm. Tulevaisuusvaliokunnan julkaisussa 11/2018 ”Suomen luova potentiaali – Ratkaisuja ilmastokriisin aikakaudelle” sekä TuV julkaisu 1/2020 Koronapandemian hyvät ja huonot seuraukset lyhyellä ja pitkällä aikavälillä.

4. kehittää kansalaisille taiteen ja kulttuurin avulla hyvinvointia iästä, asemasta ja paikkakunnasta riippumatta (esim. taiteilijoiden välittäjäyhtymien perustaminen sotesektoria palvelemaan)

5. kehittää alan toimintamallit kestäviksi (taidelaistosten kestävät prosessit, esim. lavastusten ja näyttelymateriaalien kierrätys. Taiteen kentän produktioiden elinkaaren pidentäminen, pitkäjänteiset valtionavustukset, kulttuurisesti ja sosiaalisesti kestävä toimintatavat, kulttuurisen moninaisuuden edistäminen)

Taide- ja kulttuurialan elpymistarpeet 2022

Suomen kestävä kasvun ohjelmaa on tarkoitus rahoittaa vuosina 2021 – 2023. Vuodesta 2022 alkaen taide- ja kulttuurialaa odottaa pandemiatilanteesta osin riippumaton ja merkittävä rahoitushaaste: rahapelitoiminnan tuottojen vähentyminen ja siitä seuraavat kompensaatiotarpeet julkiselle kulttuurirahoitukselle. Elpymis- ja palautumistukivälineellä olisi mahdollista keventää rahapelitoiminnan tuottohäiriöitä ja pelkän ”avustamisen” sijaan edellyttää alaa myös uusiutumaan. Ensivaiheessa toimiala tarvitsee kuitenkin apua tilanteen normalisoimiseksi. Jos kulttuurialan toivotaan edistävän positiivisella tavalla haluttua muutosta, alan elpymistä tulee tukea vuodesta 2022 alkaen.

Taide- ja kulttuuriala kuuluu koronapandemian pahimmin kurittamiin toimialoihin yhdessä ravintola-, tapahtuma- ja matkailualan kanssa. Taiteen ja kulttuurin tukemiseksi on vuoden 2020 aikana annettu lisätalousarvioiden kautta noin 110 miljoonaa euroa. Taiteen edistämiskeskus jakoi yhteensä n. 17,5 miljoonaa euroa korona-apurahoina ja vastaanotti yhteensä liki 12 000³ hakemusta tulonsa osittain tai kokonaan menettäneiltä taiteilijoilta. Hakupainetta kuvastaa, että saapuneiden koronahakemusten määrä vastaa viraston kaikkien hakemusten vuotuista kokonaismäärää.

Kulttuurialan osalta tarpeet tulisi ymmärtää erityisesti kahdesta näkökulmasta:

1) taide- ja kulttuurialan yhteiskunnallinen vaikutus on selonteon kuvausta laajempi kokonaisuus ulottuen aina työllisyydestä ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista yhteiskunnallisen vakauden ja koko yhteiskunnan luovuuden edistämiseen.

2) taide- ja kulttuuriala on luovan sektorin keskeinen ydin ja se koostuu monipuolisesta joukosta toimijoita sisältäen ammattitaiteilijat, moninaiset taidetta tekevät ja esittävät yhteisöt, kulttuuritalot ja taidelaitokset, museot, yhdistys- ja järjestötoimijat sekä alan yritykset.

Paula Tuovinen

Johtaja

³ Yhteensä hakemuksia saapui 11 817. Korona-avustuksia virasto jakoi 17 512 000 euroa. Yksittäisiä hakijoita oli yhteensä 8082, kun vuotuinen hakijamäärä on n.7000. Avustuksen sai 4376 henkilöä. Viraston lisäksi OKM:n hallinnonalalta on jaettu erilaisia yhteisöavustuksia n. 110 Meur (sisältäen mm. vos-toimijat, kansalliset taidelaitokset, taiteen perusopetuksen tuet jne.)